

La Mancomunitat i la normalització lingüística

JOSEP MASSOT I MUNTANER
Institut d'Estudis Catalans

Resum

La Mancomunitat va prosseguir la tasca que Enric Prat de la Riba havia dut a terme des de la Diputació de Barcelona d'ençà que n'era president i que tingué la manifestació més important en la creació de l'Institut d'Estudis Catalans el 1907, iniciada amb la Secció Històrico-Arqueològica i ampliada el 1911 amb la creació de la Secció Filològica (o Institut de la Llengua Catalana) i de la Secció de Ciències. Prat de la Riba mostrà un gran interès per la tasca de donar unes normes unitàries a la llengua catalana, per homologar-la amb les altres llengües de cultura i donar-li una projecció internacional. Per això, no solament afavorí les recerques, les publicacions i la labor de divulgació pedagògica en els aspectes més diversos, sinó que tingué un interès especial per aconseguir que els membres de l'Institut elaboressin unes normes ortogràfiques que poguessin ser presentades a la societat catalana com una alternativa a l'anarquia que regnava en aquest aspecte fins en aquell moment, i que les completessin amb una normativa de l'aleshores anomenada «llengua literària». Aquests desigs tingueren una plasmació, no exempta de dificultats i d'oposicions, en les *Normes ortogràfiques* adoptades per l'Institut d'Estudis Catalans el 1913, que Prat de la Riba presentà, des de *La Veu de Catalunya*, com un instrument imprescindible per a la llengua i la cultura catalanes, i que foren reformades en alguns punts quan el 1917 l'Institut publicà el *Diccionari ortogràfic*, redactat sota la direcció de Pompeu Fabra, i l'any següent, la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra mateix, que es convertí en la persona més influent en l'obra de depuració i modernització de la llengua, tot i que això li causà grans animadversions, com la d'Antoni M. Alcover, primer president de la Secció Filològica, que trencà sorollosament amb l'Institut un cop mort el seu protector Prat de la Riba; la dels prohoms de l'Acadèmia de la Llengua Catalana, entre els quals Jaume Collell, i, sobretot, la d'un grup important de membres de l'Acadèmia de Bones Lletres, que no acceptaren les seves reformes i propugnaren una altra ortografia. La Mancomunitat, tant amb Prat de la Riba com amb Puig i Cadafalch, s'esforçà a potenciar el català com a llengua de cultura i com a llengua de l'escola i de l'Administració. Aquests esforços fructificaren sobretot durant la Segona República, al començament de la qual tant l'Acadèmia de Bones Lletres com el Consistori dels Jocs Florals acceptaren l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans.

Després de la Guerra Civil de 1936, però, hi hagué una involució enorme, que trigà molts anys a poder recuperar poc o molt les posicions perdudes.

Abstract

The Mancomunitat continued the efforts that Enric Prat de la Riba had made in the Provincial Council of Barcelona after he became its president, the most important manifestation being the creation of the Institut d'Estudis Catalans in 1907. The IEC started with the History-Archaeology Section and expanded in 1911 with the creation of the Philology Section (or the Institut de la Llengua Catalana) and the Sciences Section. Prat de la Riba showed a keen interest in the efforts to provide uniform rules for the Catalan language, to standardise it with other cultured languages and to project it internationally. For this reason, not only did he encourage research, publications and educational dissemination in the most diverse ways, but he also had a special interest in getting the members of the IEC to develop spelling norms that could be presented to Catalan society as an alternative to the orthographic anarchy that reigned at that time, and that they be completed with the rules of what was then called the "literary language". These desires, which were not bereft of difficulties and oppositions, found their expression in the *Normes ortogràfiques* adopted by the Institut d'Estudis Catalans in 1913, which Prat de la Riba painted in *La Veu de Catalunya* as a necessary instrument for Catalan language and culture. Some of their points were revised in 1917 when the Institute published its *Diccionari ortogràfic*, written under the supervision of Pompeu Fabra, and the next year the *Gramàtica catalana* by Pompeu Fabra himself, who became the most influential force in the efforts to streamline and modernise the language. This caused him a great deal of resentment, such as from Antoni M. Alcover, the first president of the Philological Section, who clamorously broke off with the Institute once his protector Prat de la Riba died; the leaders of the Acadèmia de la Llengua Catalana, including Jaume Collell; and especially a large group of members of the Acadèmia de Bones Lletres, who did not accept his reforms and advocated a different orthographic system. Under both Prat de la Riba and Puig i Cadafalch, the Mancomunitat strove to promote Catalan as the language of culture, education and public administration. These efforts bore fruit especially during the Second Republic, at the beginning of which both the Acadèmia de Bones Lletres and the organisers of the Jocs Florals accepted the linguistic authority of the Institut d'Estudis Catalans. However, after the 1936 Civil War, there was a huge shift, and it took many years for the lost positions to recover wholly or even slightly.

Una de les realitzacions més importants de la Mancomunitat de Catalunya va ésser, indubtablement, la normativització lingüística del català i la seva utilització com a llengua oficial. Aquest és el tema que avui ens correspon de tractar, en una síntesi per força succinta i incompleta.

Val a dir que la tasca de la Mancomunitat enllaça amb les transcendents mesures preses des de la Diputació de Barcelona pel qui al cap d'uns quants anys seria promotor i primer president de la Mancomunitat, Enric Prat de la Riba.¹ Prat

1. Prat de la Riba, nascut a Castellterçol el 1870, hi morí el 1917. Fou president de la Diputació de Barcelona des del 1907 i el 1914 esdevingué primer president de la Mancomunitat de Catalunya.

no era un lingüista, sinó un jurista, però tenia un sentit polític que el dugué molt aviat a adonar-se del paper que els temes lingüístics i culturals tenien dins el seu concepte de «nacionalitat catalana», expressat al llarg dels anys de moltes maneres. És ben significatiu, en aquest aspecte, que molt poc temps després de la seva mort, l'abril de 1918, les Publicacions de «La Revista» li recollissin un conjunt d'articles titulat *Per la llengua catalana*, amb un pròleg de Jaume Bofill i Mates, escriptor i polític igualment molt interessat per les qüestions lingüístiques.² En aquest pròleg, Bofill comparava, d'una manera una mica críptica, Prat de la Riba amb el bisbe de Vic Josep Torras i Bages, i donava a entendre que, així com Torras tornà a publicar *La tradició catalana* quan ja havia rebut la consagració episcopal, «En Prat de la Riba consentia, de la presidència de la Diputació estant, la reedició de *La nacionalitat catalana*, en la qual obra es pondera el fet de la llengua com una de les més pures característiques nacionals». I assenyalava amb convicció que

[...] en Prat de la Riba, contemplatiu i dinàmic, qui tenia la sensació terral de Catalunya, no cal dir com sentia la nostra llengua amb la dolcesa intransigent de la pau casolana i devota, amb la frenada vehemència del polític, amb l'erudita convicció d'un provident magisteri, amb la sòbria degustació d'un home de lletres. I era amatent a vindicar-la quan l'escomesa o el vituperi punyien endins. I a tothora, fins en les grans solemnitats per ell sovint defugides, no planyia, per honorar-la, la seva col·laboració personal (Prat de la Riba, 1918, p. 7-8).

Pel que fa a la llengua catalana, el pas més decisiu de Prat de la Riba fou la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, una institució moderna, que s'allunyava expressament de les acadèmies tradicionals i que aspirava a afavorir la recerca feta des de Catalunya i a donar-li una projecció internacional, com deixava clar el dictamen acord de constitució de l'Institut, el 1907, el qual preveia la creació de «quatre seccions», la d'història, la d'arqueologia, la de literatura i la de dret (Prat de la Riba, 1974, p. 72-76). A l'hora de la veritat, es tractava d'una única secció, la que ara coneixem amb el nom d'Històrico-Arqueològica (cf. Balcells-Pujol, 2002), que ben aviat fou completada, com convenia, amb dues altres seccions essencials per a la cultura catalana: la Filològica i la de Ciències. En efecte, el gener de 1910, al discurs que pronuncià amb motiu de la seva reelecció com a president de la Diputació de Barcelona, Prat de la Riba va anunciar que desitjava

[...] completar una altra de les iniciatives del bienni anterior: l'Institut d'Estudis Catalans. A part del valor objectiu dels treballs de l'Institut, que versen sobre elements

2. Curiosament, hi manquen els articles que Prat de la Riba dedicà al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), sens dubte a causa de la tibantor que ja havia sorgit entre l'Institut d'Estudis Catalans i mossèn Antoni M. Alcover, organitzador d'aquest congrés.

substancials de la personalitat catalana, això és, sobre l'art, la llengua, la història de Catalunya, l'obra de l'Institut és transcendental des d'un altre punt de vista patriòtic. Tots, avui, estem convençuts que la instauració dels Jocs Florals és el punt de partida d'un període de restauració, de renovació, de redempció interior de la llengua catalana. Doncs joestic fermament convençut que la creació de l'Institut d'Estudis Catalans assenyala el començament d'un altre període: el d'internacionalització de la llengua catalana, el de la consagració de la llengua catalana com a instrument de canvi en la vida científica universal.

Conscient de la necessitat d'enfortir «aquesta acció», es proposava de completar-la

[...] fent que al costat de les seccions històrica i arqueològica ocupi el seu lloc d'honor la secció de ciències... Així contribuirem al mateix temps, d'una manera positiva, a deslliurar-nos de la tutela estrangera, a no ser ja més exclusivament, com ho som ara, importadors de la ciència, que fan altres pobles, sinó creadors de ciència, i la ciència, bé ho sabeu prou, que és honor, és riquesa, és superioritat i predomini per als pobles (Prat de la Riba, 1974, p. 98).

El 29 de novembre del mateix any 1910, en una memòria adreçada a la Diputació, Prat reprenia aquestes reflexions i recordava que en aquell moment l'Institut d'Estudis Catalans «és històric i arqueològic. Les seccions literària i jurídica són en realitat d'història del dret i de la llengua i la literatura. Així la institució té una unitat perfecta» i havia aconseguit «ingressar en el cercle internacional de les grans institucions culturals, en què no donen entrada generalment sinó als organismes científics de les capitals d'Estat». Convenia fer un segon pas i «completar l'Institut» amb «les seccions científiques», és a dir, «les naturals, les fisicoquímiques i matemàtiques, les biològiques i antropològiques, les sociològiques» (Prat de la Riba, 2000, p. 521). Totes aquestes seccions, «publicant en llengua catalana els seus estudis i aixecant-la així a instrument de canvi científic internacional contribueixen vigorosament a la dignificació de la nostra llengua. Però la seva missió característica és la investigació científica, no el conreu, l'estudi de l'idioma». Per aquest motiu,

[...] al costat de la secció historicoarqueològica ja existent i de la secció de ciències, hauria de constituir-se la secció filològica, és a dir l'Acadèmia de la Llengua Catalana. Els catalans que han fet de l'estudi d'aquesta llengua el centre de totes les seves activitats, s'unirien als poetes i prosadors que amb la seva producció literària l'han refeta i salvada. La seva missió seria fer el diccionari de la nostra llengua, magna empresa en què trobarien la col·laboració entusiasta, amorosa, de tots els catalans, per a inventariar la llengua; de les altres seccions de l'Institut per a definicions, descripcions, història dels mots, gravats, etc.; i on podrien, els nostres pensionats d'Alemanya, auxiliars

indicats d'aquesta empresa,³ demostrar que han sabut correspondre als propòsits de la Diputació d'iniciar-los en tots els avenços de la tècnica filològica (Prat de la Riba, 2000, p. 522).

Ben aviat, l'abril de 1911, Prat de la Riba adreçà una altra memòria al departament central de la Diputació referent a «la creació de dues noves seccions de l'Institut d'Estudis Catalans», en la qual deixava molt clar què era el que esperava de la nova Secció Filològica que proposava d'afegir a la Històrico-Arqueològica de l'Institut, al costat de la també nova Secció de Ciències. Hi explicava que

[...] la situació de la llengua catalana no té paritat amb la de les altres llengües. Les dels pobles que han viscut normalment sense solució de continuïtat en l'evolució de tots els elements de la seva personalitat, amb acadèmies o sense acadèmies, han estat sempre estudiades i treballades i la funció d'aquestes institucions col·lectives és naturalment molt simplificada, molt fàcil i senzilla, a part de menys necessària i urgent.

Des de la seva manera de veure —que corresponia al que en aquell moment es pensava del període anomenat de «Decadència»—, Catalunya havia estat «quatre segles sense conrear el seu idioma» i «aquest idioma no ha pogut aprofitar com els seus germans neolatins, en entrar en l'adolescència, la gimnàstica incomparable del Renaixement clàssic», sinó que «restava isolat, reclòs, com empresonat, lluny dels corrents i les preocupacions i els treballs del món, sense poetes i literats que el polissin i embel·lissin, sense oradors i polítics i estadistes que l'usessin, sense savis i investigadors que l'augmentessin, sense multituds que sempre i en tots els actes i en tot el viure se'n servissin». En conseqüència, «la necessitat d'aquest altíssim instrument de renovació és imponderable i la urgència d'instituir-lo d'una evidència irresistible».

Amb una clarividència admirable —en un temps en què estava sota la influència del promotor de l'Obra del Diccionari, mossèn Antoni M. Alcover, amic i defensor del dialectalisme i d'un cert arcaisme, i en què tenia lluny Pompeu Fabra, tant perquè era a Bilbao com perquè no s'acabava de fiar de les seves propostes massa «agosarades» (cf., per exemple, Bladé i Desumvila, 2009, p. 80-88)—, Prat de la Riba posa en relleu que als

3. Es refereix a Manuel de Montoliu, Pere Barnils i Antoni Griera, enviats a estudiar filologia romànica a Alemanya, a partir d'un suggeriment del professor Bernhard Schädel, fet a través de mossèn Antoni M. Alcover (cf. Julià i Muné, 2000, i Massot, en premsa). A la mateixa memòria adreçada a la Diputació, Prat insistia en el tema dels «pensionats» i precisava: «Els pensionats de filologia no han tornat encara; però a l'acabar els seus estudis podrien treballar profitosament en les oficines del Diccionari de la Llengua Catalana, a organitzar per l'Acadèmia corresponent del nostre Institut» (Prat de la Riba, 2000, p. 536).

[...] pobles que s'han desenrotllat normalment i sense interrupcions violentes, per la tradició dels grans escriptors de totes les comarques i la cooperació de tots els elements de la vida col·lectiva, especialment dels organismes de l'Estat, s'ha format un tipus de llenguatge escrit, la llengua literària, que ha donat un centre d'unitat a l'idioma i el guarda de caure en el perill gravíssim de l'anarquia dialectal. En els pobles espiritualment colgats per un cataclisme històric durant segles, com Catalunya, en tornar a la vida, no hi [ha] cap centre de cohesió, l'anarquia és completa, no hi ha tradició literària, no hi ha coneixement dels grans mestres passats, no hi ha coneixement total de totes les formes comarcals o regionals de l'idioma; no hi ha una llengua literària a continuar. Hi ha tantes llengües escrites com escriptors, tantes com comarques o regions, i, naturalment, no hi ha tampoc gramàtica, sinó gramàtiques, no hi ha ortografia, sinó ortografies, i les col·leccions de paraules que s'estampen no són pas l'inventari de la llengua, no són pròpiament diccionaris, sinó llistes de mots més o menys útils com a treball preparatori.

Atès que el català «va interrompre la seva normal evolució»,

[...] en reprendre-la ara, modernament, el treball o esforç a esmerçar-hi ha d'ésser més intens, més formidable, perquè hem de guanyar el temps perdut i hem de remoure obstacles també formidables. I aquesta mateixa situació que la posa en condicions d'inferioritat en la lluita o concurrència amb els altres idiomes, fa més necessària, més indispensable per a ella, la possessió de tots els instruments de perfecció, de tots els mitjans d'enfortiment i expansió que cabalment per aquestes raons del seu procés històric ella no posseeix, i tenen en canvi al seu servei les altres llengües llatines.

Per tot això calia «la creació d'una secció filològica a l'Institut d'Estudis Catalans», la missió primordial de la qual

[...] és descobrir i formular les lleis gramaticals del nostre idioma, escatir i fixar les seves formes ortogràfiques, inventariar el lèxic català, totalment, integralment, amb filiació etimològica, amb notació fonètica, amb totes les varietats dialectals, amb l'evolució històrica dels mots[,] amb l'àrea geogràfica de cada un, amb l'expressió gràfica de les coses que cada paraula ha representat o representa, amb la seva definició científica.

En aquest camp de l'«estudi científic del català» havien «d'ésser usats per aquest Institut» tots els mitjans adequats:

[...] investigacions històriques; investigacions geogràfiques; excursions; estudis fonètics; estudis comparatius; consultes; informacions públiques; concursos; organització de la col·laboració en totes les terres de llengua catalana, des de Perpinyà a Elx i des de Fraga d'Aragó, a l'Alguer de Sardenya; cooperació d'elements locals en els diferents ordres de l'activitat social; discussions amb l'Institut d'Estudis Catalans en ple; publicació de textos i de qüestionaris d'instructes per als cooperadors d'estudis parcials o fragmentaris.

La Secció Filològica havia de tenir també una altra

[...] missió o funció, molt necessària per la situació especial de la nostra llengua: la d'estimular, o fomentar la restauració, això és, l'enfortiment, l'expansió de la llengua catalana. Funció, aquesta, certament circumstancial, però que per molts i molts anys serà indispensable. Les vicissituds polítiques dels pobles transcendeixen a la vida de les llengües que parlen: les de la nostra història han desarticulat l'idioma català al punt de fer creure que són llengües diferents les que s'usen a València, al Rosselló i a Mallorca, que català és només el llenguatge de l'antic Principat de Catalunya.

Igualment es tractava de la «incorporació de la cultura universal al català», promovent traduccions de «totes les obres clàssiques de les llengües sàvies i de les llengües cultes», amb la finalitat d'aconseguir «lèxic i formes d'expressió per a totes les disciplines humanes, científiques o tècniques, abstractes o pràctiques». Alhora calia preparar gramàtiques i diccionaris «per als homes d'altres llenguatges» i «publicacions pedagògiques en què es formen els enteniments de la massa, de la generalitat» (Prat de la Riba, 1974, p. 114-128).

D'acord amb aquestes directrius, la Diputació de Barcelona aprovà l'ampliació de l'Institut d'Estudis Catalans el 28 de març de 1911, amb data oficial del 14 de febrer (Balcells i Pujol, 2002, p. 65), i tot seguit Prat de la Riba mirà de posar en marxa la nova Secció Filològica, per a la qual havia escollit lingüistes, escriptors i traductors que poguessin tirar endavant les propostes expressades en la memòria que acabem de resumir. El 9 de maig de 1911 va tenir lloc, «per convocatòria i sota la presidència del Sr. President de la Excel·lentíssima Diputació Provincial de Barcelona», «la sessió inaugural de la Secció Filològica de la Llengua Catalana», a la qual assistiren només Àngel Guimerà, Frederic Clascar, Lluís Segalà i Josep Carner. Segons l'acta que ens n'ha arribat,⁴ Prat de la Riba

[...] comunicà als presents el desig de la expansió del nostre idioma i organització dels seus estudis que mogué la Il·lustre Corporació de la seva presidència a la fundació de nostre Institut Filològic de la Llengua Catalana, compost ordenadament de laboradors tècnics i artístics de l'idioma, que en cordial col·laboració es dedicaran a l'estudi científic del català, a l'aportació a la nostra parla de les grans obres de la literatura i edició de llibres pedagògics.

No és estrany que una de les primeres tasques encomanades a la Secció Filològica fos la preparació d'unes normes ortogràfiques que permetessin de superar

4. Tota la documentació que citaré referent a l'Institut d'Estudis Catalans, si no indico una altra cosa, procedeix de l'arxiu de la corporació. Dono les gràcies a Eulàlia Miret per les facilitats que sempre m'ha donat per a la seva consulta.

l'anarquia existent i d'aconseguir a partir d'aleshores un dels objectius primordials de la normativització lingüística desitjada per Prat de la Riba. El 1911 mateix, mossèn Alcover, en una crònica de les activitats de la Secció Filològica, que presidia des del començament, va explicar que, per iniciativa de la Secció de Ciències, totes les seccions de l'Institut s'havien posat d'acord a redactar unes normes ortogràfiques provisionals, de les quals Alcover mateix féu un primer esborrany, ampliat per Pompeu Fabra (Alcover, 1910-1911). Aquesta afirmació alcoveriana ha estat recollida per tots els qui poc o molt s'han ocupat de les famoses *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, fins que no fa gaire Mila Segarra va poder consultar la paperassa referent a aquestes normes conservada a l'arxiu de l'Institut i va adonar-se que, en realitat, com és lògic, la iniciativa procedia de la Secció Filològica i no de la de Ciències (Segarra, 2008, p. 25).

De fet, mossèn Alcover mateix, al seu primer manifest contra l'Institut, signat el 7 de juny de 1918, ja donava una versió més correcta de l'origen de les *Normes*:

Tot d'una que's constituí la *Secció Filològica* trobaren els companys que calia fer un sistema ortogràfic per les publicacions de l'*Institut*. Jo elze fiu avinent que això duria molts de disgusts i poc profit pràctic. Els altres cregueren que no seria així, i posaren fil a l'agulla per engarbullar el sistema ortogràfic (Alcover, 1918-1919, p. 106).

Una mica més endavant, al mateix manifest, Alcover insisteix que l'Institut «havia fetes les *Normes* no com un sistema ortogràfic que proposàs a tothom, sino per les seues pròpies publicacions» (Alcover, 1918-1919, p. 108). De fet, la documentació disponible a l'arxiu de l'Institut permet de matisar aquestes afirmacions. L'acta de la sessió de la Filològica del 30 de juny de 1911, presidida, en absència d'Alcover, per Lluís Segalà (vicepresident), assenyala amb tota claredat:

S'acorda que tantost sigui arribat [de Bilbao] en Pompeu Fabra, es passi una comunicació a cada una de les dues seccions Històrico-Arqueològica i de Ciències demanant que designin comissionats per estudiar amb aquesta Secció les normes de Gramàtica catalana que adoptarà l'Institut d'Estudis Catalans, començant per les ortogràfiques.

I al cap d'un mes, en la sessió de la Filològica del 7 de juliol, Pompeu Fabra —que aquest cop hi exercia de president en funcions—, «després de saludar sos companys, dóna la paraula al Secretari [Josep Carner], qui llegeix un borrador de comunicació a les Seccions Històrico-Arqueològica i de Ciències. Fou acceptat, i remeses totseguit les dites comunicacions».

No es tractava, doncs, de cap manera, de formular normes provisionals, ni de limitar-les a les publicacions de l'Institut, sinó que el projecte, probablement inspirat per Prat de la Riba, anava molt més enllà: començar per la redacció d'un

Normes ortogràfiques i continuar amb «les normes de Gramàtica catalana que adoptarà l'Institut d'Estudis Catalans». Aquest propòsit és clarament formulat a l'*Acta de la reunió de la ponència de Normes Ortogràfiques i gramaticals*, que es reuní el 21 de juliol de 1911, amb l'assistència d'Antoni Rubió i Lluch (president de l'Institut), Antoni M. Alcover (president de la Secció Filològica), Josep Carner, Lluís Segalà, Frederic Clascar, Pompeu Fabra, Pere Coromines i Eugeni d'Ors:

A invitació de la Secció Filològica de l'Institut i amb objecte de treballar en una revisió dels varis problemes que 's posen entorn de l'ortografia catalana, tendint a l'unificació de la mateixa, el Sr. President de l'Institut convoca a varies sessions una Ponència especial composta del President i del Secretari de l'Institut, del President i Secretari de la Secció Filològica, dels membres d'aquesta Srs. D. Lluís Segalà, Frederic Clascar i D. Pompeu Fabra, dels Srs. Massó i Torrents i Oliver, de la Secció històrico-arqueològica i del Sr. Coromina, de la Secció de Ciències.

Ja abans, a la sessió de la Filològica del 18 de juliol de 1911, presidida per Prat de la Riba, a la qual tampoc no va assistir mossèn Alcover, Carner havia donat «compte d'haver nomenat les Seccions Històrico-Arqueològica i de Ciències llurs representants per estudiar les normes ortogràfiques, per les quals té de regir-se l'Institut d'Estudis Catalans» i se'ls convocava «pel divendres vinent, perquè acabada la nostra sessió comencin amb nosaltres la tasca. Se presentarà a la reunió un qüestionari redactat pel Sr. President del nostre Institut [Alcover] i augmentat per en Pompeu Fabra».

El procés de redacció de les *Normes ortogràfiques*, que acabaren essent signades per gairebé tots els membres de l'Institut el 24 de gener de 1913 (cf. Fabra, 2008, p. 187-205),⁵ va ésser llarg i complicat i no ens correspon ara d'explicar-lo en detall. Ja ho ha fet d'una manera gairebé exhaustiva, en diversos treballs complementaris, Mila Segarra (cf. Segarra, 2008). Voldria recordar només alguns punts de les discussions que mostren la diversitat de postures enfrontades i la dificultat de trobar solucions de consens acceptables per a tothom. A la tercera sessió general de la Ponència de Normes ortogràfiques i gramaticals, el 13 d'octubre de 1911, a la qual va assistir —aquesta vegada sí— mossèn Alcover, el president de torn de l'Institut, en aquell moment Miquel Àngel Fargas, de la Secció de Ciències, va manifestar els «varis objectius que han fet necessaria la convocatoria de la present sessió, essent l'un dels més urgents entre ells coneixer l'estat dels treballs de la comissió que va ésser nomenada el juliol anterior pera dur a terme la tasca d'uni-

5. Val a dir que considero poc adequat d'incloure les *Normes ortogràfiques* de 1913 dins l'obra completa de Fabra, atès que es tracta d'un text redactat i signat per un col·lectiu i que Fabra mateix no amagava que no es tractava de les «seves» normes, atès que havia perdut sovint en les successives discussions (cf. Bladé i Desumvila, 2009, p. 102-103).

ficació i depuració en l'ortografia del català». El secretari, Eugeni d'Ors, també de la Secció de Ciències, va recollir les paraules de Fargas i manifestà

[...] que, havent.-se d'empendre en plás brevíssim per l'Institut de Ciències la publicació en fascicles periòdics de la «Flora Catalana» del senyor Cadevall[,] interessava en alta manera a aquest Institut conèixer lo abans possible les normes que definitivament haguessin d'adoptar-se a fi de que, ni la obra hagués de canviar d'ortografia a mitja publicació, ni 's vejés més tard condemnada a veure llum pública en una ortografia que, per no oficial, consideraria tothom defectuosa i donaria sempre un argument contra la desitjada generalització nacional de les [sic] reforma i unificació ortogràfiques proposada per l'Institut.⁶

Aquesta pretensió —que sens dubte, per un lapsus, va donar lloc a la interpretació d'Alcover que les *Normes ortogràfiques* procedien d'una demanda de la Secció de Ciències— va topar amb les objeccions tècniques i pràctiques que hi oposava precisament Alcover, president de la Secció Filològica, el qual va ponderar «les dificultats de l'estudi necessari pera la depuració i unificació ortogràfiques, que creu que necessiten llarc temps pera preparar-se. No creu, doncs, que puguin de cap manera les tasques de la Ponència donar-se per terminades en el temps dit» («comensos de novembre», com demanava Eugeni d'Ors). Fabra —que en aquell moment era aliat d'Alcover en el batibull de propostes de l'un i de l'altre dels membres de la Ponència— no tornaria de Bilbao fins al novembre i Alcover demanà que fins aleshores no tiressin endavant les tasques de revisió de les *Normes*. Eugeni d'Ors contestà que,

[...] no judicant que la qüestió ortogràfica sía de mena científica, sinó essencialment usual i convencional, opina que 'ls estudis necessaris al plantejament de les principals qüestions han pogut ja realitzar-se i de fet se han realitzat per persones de alta competència com el mateix senyor President de l'Institut filològic i el senyor Fabra. I que rés prova tant l'estat madur de la qüestió com el fet de que la primera part del comés de la Ponència, el que propiament era d'estudi, hagués quedat enllestit en tres sessions no extraordinaries.

Tot seguit, Alcover insistí que tant ell com Fabra «creuen necessari deixar transcorre[r] algún temps pera donar a l'ànim dels seus companys de Ponència la

6. Aquestes paraules de Fargas responien a les conclusions d'una sessió de la Secció de Ciències celebrada el 22 de setembre de 1911, a la qual assistiren Fargas, Coromines, Pi i Sunyer i Ors. Segons l'acta corresponent, s'hi parlà «de les dificultats lingüístiques i ortogràfiques a que dóna lloc la publicació dels textos científics en català, estudiant-se llargament el criteri que pot presidir a la resolució de les primeres. Respecte de les segones acorda l'Institut [de Ciències] excitar el zel de la Comissió de normes ortogràfiques, nomenada a proposta de l'Institut filològic a fi de que activi les seves tasques, per a que unes normes definitives s'ien adoptades lo mes aviat possible, abans si pot ésser de que es comencin els projectats treballs d'impressió de la Flora catalana del Dr. Cadevall».

convicció de la utilitat de les reformes que projecten», i Ors replicà enumerant «els prejudicis [*sic*] que l'estat actual d'anarquia ortogràfica produeix a les publicacions de l'Institut en general, donant a l'extranger la impressió d'una informalitat literària en la llengua». Pere Coromines, conciliador, proposà d'esperar Fabra, però sense deixar de continuar la feina i d'avançar-la per escrit. Finalment, «l'Institut acorda en vista de les anteriors manifestacions, encarregar oficialment a la Ponència de normes ortogràfiques i gramaticals que activi la seva feina a fi de tenir-la terminada pera l'any nou».

El treball previst s'allargà molt més i donà lloc a discussions i a tibantors de tota mena (vegeu, per exemple, Massot, en premsa). Quan les *Normes* foren enllestides, en bona part gràcies al *savoir faire* de Prat de la Riba i al respecte o la por que li tenien els diversos implicats, Prat mateix els va donar la benvinguda, en un article memorable de *La Veu de Catalunya*, titulat «Per la llengua catalana», en el qual resumia un cop més la seva visió de l'evolució del català i de la conveniència d'acabar amb la «semianarquia» imperant. No amagava que, en fundar l'Institut d'Estudis Catalans, la Diputació —ell mateix, en definitiva— va encarregar «en primer terme» a la nova corporació «la missió d'estudiar i votar, amb la intervenció de tots els elements de l'Institut, normes ortogràfiques per a la llengua catalana, a l'entorn de les quals pogués fer-se la convenció, la unitat tan desitjada», i s'alegrava que l'Institut acomplís «aquesta missió altíssima, unificadora de l'idioma, donant normes ortogràfiques per a escriure la llengua catalana». I no cal dir que exhortava tots els catalans a donar-hi una resposta positiva: «La nostra resposta, l'actitud de tots els catalans, ha d'ésser, per primera vegada també, depositar preferències personals i conviccions i hàbits i repugnàncies i arguments i discussions, i acceptar resoltament, unànimement, devotament, aquestes normes», donant així un «exemple de solidaritat, de patriotisme, que ens disciplinarà i enfortirà per a més difícils empreses» (Prat de la Riba, 1918, p. 65-72).

El prec de Prat de la Riba, que tenia al darrere la Lliga Regionalista, la Diputació i tot seguit la Mancomunitat, va obtenir una acceptació immediata per part d'un bon nombre de publicacions i de catalanoparlants d'arreu. Topà, però, també, amb una oposició molt superior a la que és costum de constatar, començant per un bon nombre de membres de l'Institut, que en general no gosaven expressar en públic el seu descontentament, i seguint per una nòmina inacabable d'escriptors i d'estudiosos (cf. Massot, 2013a i 2013b). Els primers descontents, paradoxalment, eren Antoni M. Alcover —que, malgrat tot, defensà de primer moment les *Normes* a capa i espasa, per fidelitat a Prat de la Riba—⁷ i Pompeu Fabra, que ja el 1914

7. Precisament per això, la millor font per a conèixer el ressò de les *Normes* i les polèmiques que van provocar fins al 1917 és el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Sobre el descontentament d'Alcover i de molts dels seus amics davant les *Normes*, vegeu Julià i Muné (2000) i Massot (en premsa).

redactà una *Proposta de reforma de les Normes ortogràfiques*, publicada i estudiada recentment per Mila Segarra (Fabra, 2008, p. 46-47 i 207-228). D'aquesta proposta sortí el *Diccionari ortogràfic* de l'Institut, aparegut el 1917 sota la direcció de Pompeu Fabra,⁸ que representava en realitat una reformulació important d'algunes de les *Normes* de 1913 i que, per a evitar conflictes en el si de la corporació, no tenia un caràcter oficial i definitiu (cf. Segarra, 2008, p. 47-49, i Segarra, 1999, p. 137-139), tot i que a l'hora de la veritat la Secció Filològica el considerà normatiu, cosa que produí el trencament definitiu amb mossèn Alcover (cf. Alcover, 1918-1919, p. 2-3)⁹ i una ofensiva generalitzada del sector «antinormista», encapçalat per Ramon Miquel i Planas. Al capdavant, però, s'imposà la voluntat unificadora, primer de la Mancomunitat i després del Consell de Cultura de la Generalitat de Catalunya (cf. Massot, 2013a i 2013b).

D'altra banda, el 1918, Pompeu Fabra publicà, a la «Biblioteca Filològica» de l'Institut, la *Gramàtica catalana* que esdevindria el vademècum complementari del *Diccionari ortogràfic*, i que oficialment tampoc no tenia un caràcter normatiu, per les mateixes raons que ja hem exposat (a Fabra, 2009, hi ha un facsímil de la setena edició d'aquesta obra, del 1933, acompanyat d'una extensa introducció de Manuel Pérez Saldanya, Gemma Rigau i Joan Solà). La tasca encomanada a la Secció Filològica per Prat de la Riba va quedar enllestida, si més no d'una manera provisional, amb l'edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, signat per Pompeu Fabra, aparegut a la Llibreria Catalònia de Barcelona en fascicles entre el 1931 i el 1932, «en espera del diccionari que té en preparació l'Institut d'Estudis Catalans», una espera que s'allargà durant molts anys a causa de la lentitud de les Oficines Lexicogràfiques de la corporació i sobretot a causa de la Guerra Civil i les seves tràgiques conseqüències (cf. Fabra, 2007).

La Diputació de Barcelona i la Mancomunitat no es van limitar, ni de bon tros, a promoure aquesta obra normativitzadora del català, sinó que van fer tots els

8. La publicació d'un *Vocabulari ortogràfic* ja havia estat encomanada a partir del 1913 a les Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica, segons el *Report dels treballs fets per les Oficines Lexicogràfiques durant el bienni 1913-1914*, opuscle de quinze pàgines editat per l'Institut, sense lloc ni any. Ens consta que el 2 de gener de 1914 mossèn Alcover es va veure amb Fabra a l'Institut i van repassar conjuntament «un enfilall ben llargat de paraules catalanes» per saber si calia escriure-les amb *b* bilabial o amb *v* labiodental, atès que a Mallorca la pronúncia les distingeix (*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VIII, 1914-1915, p. 1-2). La segona edició d'aquest *Diccionari ortogràfic* ha estat recollida al volum IV de les *Obres completes* de Fabra (Fabra, 2008, p. 233-448). Es tracta, però, d'una obra col·lectiva, feta sota la direcció de Fabra.

9. Curiosament, encara el 29 de juny de 1917 Alcover escrivia a Antoni Rubió i Lluch: «Jo les questions ortogràfiques les consider recundaroes, i fa molts d'anys que formí el propòsit de no tenir cap conflicte per coses d'ortografia. Així com estic conforme en la major part de coses de l'ortografia d'En Fabra, estic del tot disconforme en l'imposició de l'ortografia així com la volen imposar. El meu vot serà sempre contra tal imposició tirànica» (Julia i Muné, 2000, p. 295).

possibles perquè fos utilitzada a tot arreu com a llengua pròpia de Catalunya, dins els estrets marges que permetien la legislació vigent a l'Estat espanyol i les escasses competències de què podien valer-se. Encara en temps de Prat de la Riba, el 22 de març de 1916, el Consell Permanent de la Mancomunitat va enviar un missatge al president del Consell de Ministres de Madrid «en defensa dels drets de la llengua catalana», en el qual reivindicaven «per a la nostra llengua la plenitud dels seus drets, la igualtat de condició amb les altres llengües espanyoles i, d'una manera especial, l'oficialitat en tota la vida pública interior de Catalunya, així en els organismes locals populars com en els centres i dependències de l'Estat situats en el territori de Catalunya». Aquesta petició havia estat «ratificada recentment pel vot unànim de l'Assemblea de la Mancomunitat; i, en compliment d'aquest acord, elevem a les Corts i al Govern la petició que sigui proclamada l'oficialitat de la llengua catalana en tota la vida interior de Catalunya, única manera que quedi garantit el ple respecte al dret dels ciutadans catalans, en quant a l'ús de llur idioma es refereix» (Prat de la Riba, 1918, p. 73-81).¹⁰ Aquests propòsits, evidentment, no arribaren a bon port davant la ceguesa del nacionalisme espanyol, però fins que la dictadura de Primo de Rivera estroncà tot el moviment catalanista es pogueren fer moltes passes positives, que rebrotaren amb nova força durant la Segona República (cf. Grau, 2006; Monés, 1984; Ginebra, 2014; Martí i Castell, 2014).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- [ALCOVER, Antoni M.] (1910-1911). «Cronica de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans». *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* [Palma], vol. vi, p. 170-171.
- (1918-1919). «Aclaració de re ortographica». *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* [Palma], vol. x, p. 2-3.
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric (2002). *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. 1: 1907-1942. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BLADÉ I DESUMVILA, Artur (2009). *Obra completa*. Vol. 7: *Cicle de les biografies II*. Valls: Cossetània.
- FABRA, Pompeu (2007). *Obres completes*. Dirigides per Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 5: *Diccionari general de la llengua catalana*. Introduccions de Germà Colón i Joan Veny. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2008). *Obres completes*. Dirigides per Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 4: *Obra ortogràfica. Manuals divulgatius (1925-1926)*. Ed. a cura de Mila Segarra i Albert Rico. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

10. Aquest missatge fou reproduït per mossèn Alcover al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. ix, 1916-1917, p. 79-82, seguit d'un document similar, «Per la llengua catalana», signat per una colla de membres de l'Institut d'Estudis Catalans, entre els quals Puig i Cadafalch, Rubió i Lluch, Fabra, Alcover, Clascar i Carner (p. 82-84).

- FABRA, Pompeu (2009). *Obres completes*. Dirigides per Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 6: *Gramàtiques de 1918/1933, 1956, 1946. Traduccions de teatre*. Ed. a cura de Manuel Pérez Saldanya, Gemma Rigau, Joan Solà, Enric Gallén i Mila Segarra. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GINEBRA, Jordi (2014). «El paper de la Mancomunitat en la codificació de la llengua catalana». *Revista de Catalunya* [Barcelona], núm. extraordinari 2014/1, p. 133-142.
- GRAU, Josep (2006). *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1924)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan (2000). *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTÍ I CASTELL, Joan (2014). «La Mancomunitat de Catalunya i la recuperació de la llengua i la cultura». *Lo Floc* [Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar], núm. 208 (abril-juliol), p. 14-18.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (2013a). «L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i les "Normes" de l'Institut d'Estudis Catalans». A: *Escriptors i erudits contemporanis. Dotzena sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 121-183.
- (2013b). «L'oposició a les Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans». A: *Escriptors i erudits contemporanis. Dotzena sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 185-194.
- (en premsa). «Mossèn Antoni M. Alcover i Enric Prat de la Riba». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes*. Barcelona.
- MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi (1984). *La llengua a l'escola (1714-1939)*. Barcelona: Barcanova.
- PRAT DE LA RIBA, Enric (1918). *Per la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de «La Revista».
- (1974). *Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura (articles i parlaments)*. Barcelona: Selecta.
- (2000). *Obra completa*. Vol. III: 1906-1917. Ed. a cura d'Albert Balcells i Josep Maria Ainaud de Lasarte. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Proa.
- SEGARRA, Mila (1999). «De les Normes ortogràfiques a la Gramàtica de la llengua catalana de Pompeu Fabra». A: DURFORT, Mercè (ed.). *Ciència i cultura al llindar del segle XX*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 127-145.
- (2008). «L'obra ortogràfica de Pompeu Fabra». A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Vol. IV. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 11-64.

NOTA BIOGRÀFICA

Josep Massot i Muntaner (Palma, 1941), llicenciat en filologia romànica i doctor *honoris causa* per la Universitat de les Illes Balears, és monjo de Montserrat i director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. És president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i secretari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Director de les revistes *Serra d'Or* i *Randa* i coordinador d'*Estudis de llengua i literatura catalanes*, ha publicat un bon nombre de llibres i d'articles sobre història cultural i història de la llengua als Països Catalans durant els segles XIX i XX, entre els quals *Els*

mallorquins i la llengua autòctona (1972; 2a edició augmentada, 1985), *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* (1978), *Antoni M. Alcover i la llengua catalana* (1985), *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània* (1993), les dotze sèries d'*Escriptors i erudits contemporanis* (1996-2013) i *Rafael Patxot i Jubert: el savi, el mecenes, el patriota* (2014).